

AZ ÖSSZETARTOZÁS ÜNNEPEI

Képirások és képolvasatok

Letisztult grafikájú pozsonyi Kalligram

■ A Fónod Zoltán által szerkesztett *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona – 1918–2004* (Madách – Posonium Kiadó) tanúsága szerint a Pozsonyban megjelenő *Kalligram* folyóirat 1992 júniusa óta része az egyetemes magyar kultúrának. A Grendel Lajos alapító főszerkesztő által megálmodott lap főszerkesztői tisztségét az indulástól bő egy évtized erejéig Hizsnay Zoltán látta el, majd 2004-től Csehy Zoltán veszi át tőle ezt a feladatot, 2006-ig. A lapot jelenleg Mészáros Sándor főszerkesztő vezeti.

Az újvidéki *Új Symposion* (amelynek a kultúrateremtő létezését a volt Jugoszláviát feldúló polgárháború transzformálta a Veszprémben megjelenő, nemcsak magyar, hanem európai léptékkal mérhető jelentőségű *Ex Symposionná*), vagy a Szlovákiában megjelenő *Kalligram* folyóirat – akárcsak a Kolozsváron megjelenő *Korunk* – fontos szerepet játszik egyfelől a szűkebb régió magyar kultúrájának, magyarságtudatának fenntartásában, működtetésében, folyamatos újjáteremtésében, ugyanakkor megkerülhetetlen tájékozási pontot is jelent mind a Kárpát-medence (szórvány)magyarságának, mind a globuszunkon szétszóródott *emigráns* magyarság számára.

Szerencsénkre azonban nemcsak az említett kultúratudományi folyóiratokról mondhatjuk el, hogy nem élnek a provinciálistikus perspektívaszűkítő eszközeivel – a legtöbbször *hazai földön* megjelenő, magyar nyelvű „világtudományi” periodika *eltekint* attól, hogy olyan térben „ölt testet”, amely *a priori* előírja a korlátokat mind a kogníció, mind a működés számára.

A *Korunk* és a *Kalligram* az Európai Unió potenciálisan végtelen kulturális mozgásteret biztosító keretein belül – gyakorlatilag mégis kisebbségi helyzetben – végzi azt a tevékenységét, amely céljából implementálódtak: magyar nyelven ragadni meg a determináló helyi és globális kulturális-tudományos jellegzetességeket, valamint létrehozni olyan fórumot, olyan műhelyt, amely *nyelvbe zártága* ellenére teljességében tudja közvetíteni az összmagyar kultúrát egy értő, érdeklődő – vagy legalábbis figyelő – világ számára. Mindkét folyóirat expliciten

közelít lokális determináló tényezőihez, és azok tudatosításából nyert eszközök segítségével alakítja ki azt a retorikát, mely tolokadás nélkül érvel egy egységes magyar kultúra – akár áldozatok árán történő – fenntartásának szükségessége mellett.

Itt most eltekintünk attól, hogy részletesen összehasonlítsuk azokat a szociokulturális, politikai, mediális és gazdasági közegeket, amelyekben e két „küllhoni” folyóirat megjelenik, de – élve az értelmezést némi képp megkönnyítő szintetizálási lehetőségekkel – megengedhetjük magunknak azt a kijelentést, hogy mind a *Kalligram*, mind pedig a *Korunk* hatékonyan végzi mind a helyi kultúrateremtő és -alakító erők felhasználását, mind pedig az anyaország által kínált kultúragazdágatási lehetőségek mozgósítását.

A huszonegyedik század elején járva természetesen rákérdezhetünk a pozsonyi folyóirat alcímében feltüntetett „Művészet és Gondolat” fogalomkör tradicionális terréniumának (nyomatott formában történő megjelenésének) hatékonyságára. Minek következtében egyértelműen kiderül: a *Kalligram* úgy élt és úgy él létezési közegének adottságaival, hogy egyszerre teremti meg és számolja fel a „központ” és a „periféria” fogalmait, mert a lap sajátos kétlakísága, illetve a két fő determinánspontra (Budapest és Pozsony) hatékony összekötése, valamint az összmagyar kultúrának a világ zajlásával történő szoros összefűzése elejét veszi az *ó-médimok* által gerjesztett kétegyünknek. A *Kalligram* tehát, mintegy kilépve közvetlen fizikai közegéből, létezésének, valamint létezése tudatosítottágának eredményeképpen jóval több munkát végez, mint amennyit közvetlen, mérhető impaktjából vissza lehet fejteni.

Mi, a *Korunk* „hazai” (romániai) olvasói tudjuk, hogy a magyarságunk közvetlen kinyilvánítása alkalmanként etikai szempontból nehezen kategorizálható reakciókat vált ki az Állam azon polgáraiból, akik nem tudták (még) teljességében értelmezni az őshonos lakosság, sajátos önkifejezési, kultúra-megélési, *világhasználati* gyakorlatait, ugyanakkor sajnos azt is tudjuk, hogy Szlovákiában ez a helyzet sokszor nehezebben áttekinthető, értelmezhető, mint a romániai kisebbségviszonyulási rendszer (emlékezzünk csak a kettős, magyar-x-állam-

polgárságot övező vitákra, a honosítás egyes kelet-európai államok által problematikusnak nyilvánított következményeire). Épp emiatt tudunk örülni annak, hogy a Kolozsváron megjelenő *Korunk* kultúrszponzorai között rábukkanunk a Kincses Város Polgármesteri Hivatalának a nevére, és hogy a Budapest–Pozsony-kultúrtengelet tulajdonképpen megteremtő *Kalligram* támogatói között, a Nemzeti Kulturális Alap logója mellett ott találjuk a Szlovák Kormányhivatal jelét is.

A „Művészet és Gondolat” szemszögéből úgy tűnik, hogy a más médiumokban oly nagy teret nyerő meg nem értés, a történelem lélek- és kultúraromboló eseményeinek *traumatikus újrafelhasználása* itt nem működik akkora hatékonysággal, és – ki tudja, milyen úton-módon, milyen tevékenységek eredményeképpen – a *Kalligram* lapjain megcsodálható kalligramokat egyszerre közzönhetjük a kisebbségi sorsba sodródott magyarság kultúrafenntartó erejének és ezen erőnek a helyi közigazgatás (más nyelvű) többségével szemben kijelentett (és azáltal értelmében receptált) létezési akaratának.

A *Kalligram* vitathatatlan tekintélye azonban nem abból fakad, hogy a szlovák állam integrálta a támogatott médiaorgánumi közé, de abból sem, hogy informális fórumok a „*legtekintélyesebb magyar nyelvű tudományos folyóirat*”-ként tartják számon: elnézve a lap tematikus volumenjeit, egyáltalán nem azonosíthatjuk bennük a magyar kultúra hierarchikus értelmeztségének jellemzőit. A *Kalligram* nem értékének, tekintélyének tudatában beszéli el az általa értelmezett „kultúrszeleteket”, hanem azok értékét, létezésük morális aspektusait kiemelve teremti meg azt a metasíkot, ahonnan mind a kisebbség-többség dichotómia, mind a tömb-szórvány megkülönböztetés integrálódik egy olyan *etikailag funkcionális emelkedettségbe*, ahol ezek a(z) – tulajdonképpen konstituáló – elemek elveszítik a „rang” és a „(társadalmi/civilizációs) szint” szolgáltatott interpretációs perspektívákat, és mind a lapot, mind az általa kiemelt kultúrmozzanatokot olyan olvasási szerkezetben teszik funkcionálissá, ahol a kijelentő és a kijelentett értéke egyévvé válik a morális (világ)kijelentés aktusában, eltörölve minden (általában amúgy is helytelenül tételezett) aláfölrendelési (kultúraértelmezési és kultúra megélési) protokollt.

A letisztult grafikájú *Kalligram* tehát nem csak „termetében”, fizikai kiterjedtségében nagy formátumú: azáltal, hogy egyensúlyt tart fenn a „szórvány” és a „többség” között, azáltal, hogy hidat vert Pozsony és

Budapest, de ugyanúgy Pozsony és Kolozsvár, Pozsony és New York – és még sorolhatnánk! – közé, a léptékét nem hierarchiában, hanem a kultúra-integráció mértékében határozhatjuk meg inkább. És ez az integrációs mozgás úgy tart a lokális felé, ugyanúgy foglalja magába pl. Veres István, Pozsonyban élő író műveit (2015/június), mint Purosz Leonidasz lendületes poémait (2015/május) vagy Kukorelly Endre magyar nyelvetületen (és nemcsak!) kanonizálódott életmű-konstituenseit (2014/október), vagy Samuel Beckett globális kultúrába ívódott motívumrendszerét, diskurzushasználati jellegzetességeit (2015/február) – és a sort folytathatnánk – ha nem is a végtelenségig, de mindenképp több ideig, mint amennyi nekünk itt most adatott. A szépirodalmi és tudományos cikkek szerzői listáján egyaránt található idős, tekintélyes szakembereket (Dragomán György, 2015/február, Kukorelly, *passim*), de olvashattunk kevésbé ismert tollforgatóktól is megható, karakteres szövegeket (Fenyvesi Orsolya, 2015/május vagy Száz Pál, 2015/június).

Ugyanakkor észrevehető, hogy a *Kalligram*, hiába szerveződik a Pozsony–Budapest-erővonalak mentén, bőven kitekint az anyaországi irodalom, művészet és (humán)tudomány mellett a cseh és szlovák államokban élő, tevékenykedő, kultúratementők és -fenntartók mellett erdélyi, délvidéki, Ukrajna területén működő magyar kiválóságokra is.

Ahhoz, hogy a *Kalligram* kánonképző és -alakító szerepét érdemben tudjuk tárgyalni, nagyobb térre lenne szükségünk, de így, rövidke vázlatunkban is bátran kijelenthetjük, hogy a „leszakított részek” magyar kultúrájának funkcionálitását mi sem bizonyíthatja jobban, mint az, hogy mind az anyaországgal, mind a többi, a történelem tragikus eseményei során más közigazgatás alá került területek kultúrközpontjaival tartós, intenzív és gyümölcsöző kapcsolatot tudnak fenntartani – még akkor is, ha közvetlen fizikai formában nem jut el hozzánk –, hiszen a <http://www.kalligram.eu/> internetcímet meglátogatva elégséges tájékoztatást nyerhetünk a *Kalligram*ról.

Amíg léteznek ezek a fórumok, amíg léteznek ezek a szellemi műhelyek, a magyarságnak ezek az *ön- és világkijelentési közegei*, amíg létezik „Művészetben és Gondolatban” artikulált, magyar nyelvű diskurzus, addig a magyar kultúra kánonvonalai mentén olyan történések zajlódhatnak le, melyek civilizációs értékeinket a lehető legteljesebb módon mutathatják fel a világnak.

Beáta, Tolnai Ottó, Domonkos István, Sziveri János stb. által meghatározott „régí-új” lapnak.

A kiterjedt médiatevékenységet folytató *Ex Symposion* figyelme – hiába szerkesztik Magyarországon szívében – eredetét, kulturális gyökereit, „jogelőd lapját” tiszteletben tartva erősen figyel a volt Jugoszlávia területén élő magyarok sorsára, artikulálja a „kisebbségiség” helyi jellegzetességeit – mint pl. a 2013-ban megjelent 82. lapszám, amely az akár ironikusként is olvasható *Exjugó lexikon* alcímet viseli, és számos alkotást tartalmaz Bozsik Péter, Nóvé Béla, Vágvolgyi B. András, György Péter stb. tollából, de lapjain szerepel az 1991-ben szintén külföldre (Dublinbe) távozott Dejan Novačić, de a fiatal Marko Čudić is.

Az *Ex Symposion* tehát egyszerre győz le földrajzi és kulturális távolságokat az együtt ünneplés, egy értékekben gazdag *szüm-*

poszion égisze alatt, és tart fenn akár ironikus távolságot is a múlt traumatikus eseményeivel szemben – amely távolságot természetesen értelmezhetünk úgy is mint az értelmező áttekintéshez szükséges diskurzív és pragmatikai distanciát.

Hasonlóan játékos-ironikus értelmezésekre is nyitott cím a 2014-ben megjelent *Cigányút* alcímű lapszám, amelyben Józsa Márta, Babarczy Eszter, Géczi János, de Adrian-Nicolae Furtună tollából is olvashatunk kiváló írásokat. A romaszakértő Furtună lapszámba történő meghívása, a szerb, horvát szerzők rendszeres szerepeltetése azt érzékelteti, hogy ez a folyóirat valódi *szümposzió*nként működik: olyan „lakomaként”, ahol egy asztal mellett ülve ünneplik Európát a többségiek és a kisebbségiek. És egy nyelven kommunikálnak: a megértő közvetítés nyelvén.

Péter Árpád

NAGY PÁL ÜZENETE A SZÉKELY MEZŐSÉGBŐL

■ A marosvásárhelyi napilap irodalmi-művészeti melléklete, az 1195. számához érkezett *Múzsza* a 92. életévében elhunyt Nagy Pált búcsúztatja. A mezőségi szórványfaluban született kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő és közíró pályáját áttekintve Bölöni Domokos – aki baráti közelségből figyelhette az alkotói pályája időskori kiteljesedését – arra hívja fel a figyelmünket, hogy Nagy Pál érdeklődésének két állandó témaköre volt: a nyelvi szórványosodás és az anyanyelv romlása.

„A Székely Mezőség egy kis falujában, Mezőkölpényben születtem, nem messzire Marosvásárhelytől – olvasható az író egyik valóságában. – Ott cseperedtem fel, édesapám ott volt református kántortanító. Ennek a falunak a közösségében és a szomszéd falvaknak az ismeretében ragadt meg bennem a szórványkérdés iránti máig tartó komoly, mély érdeklődés. Ez abban is megnyilatkozott s megnyilatkozik talán manapság is, hogy irodalmárként, nem utolsósorban ennek a tájnak, ennek a szomorú, szépségekben oly gazdag világnak, a mezőségi magyar szórványvilágnak az embereit, fróit, jeles személyiségeit különös szeretettel kutassam föl a múltból, mutassam föl a jelenben. Így kötődött sűrűn tartó barátságom Sütő Andrással, aki a mezőségi magyar szórványvilág közepéről, Pusztakamarásról indult el világhódító útjára, így kapcsolódtam hozzá a Mentor Kiadó jóvoltából Wass Alberthez. [...] Így érdekelt mindig például Kiss Jenő kolozsvári köl-

tő lírája, költői világa, és írtam is róla – s tovább sorolhatnám a jeles neveket. Váltig állítom, hogy a szórványkérdés a romániai magyarság legsúlyosabb, legkomolyabb, legmélyebb problémája a jelenben, és az lesz még inkább a jövőben. Szórványnak lenni Erdélyben, szórványnak lenni a Mezőségen, de nemcsak ott, hanem Dél-Erdélyben, Déva, Fogaras környékén, akárhol: történelmi kihívás. Ezt igyekeztem s igyekszem úgy, ahogy tudtam, s ahogy tudom, a magam szerény tehetségével tudatosítani és szolgálni. Amíg még mozgatni tudom a tollamat, a kezemet, addig váltig és továbbra is megmaradok ennek a szórványkérdésnek a bűvkörében, mert ez valóban mélyen hozzám tartozik.”

Sütő András írta le Nagy Pál munkálkodását méltatva: „A legfőbb ítéshoz vezető utókkal szembeszállni nem lehet. Segíteni viszont az eligazodásban: az írástudók mindenkori kötelezettsége.”

Az érthető, az egyenes, a tiszta beszéd megszállottja volt ez az „eligazító” írástudó. A Tamási Áron közírásában és levelezésében otthonos szerkesztő (*Szellemi őrségben* – 2001; *Emberi szavak* – 2003; *Kedves otthoniak* – 2006; *Ölelő szeretettel* – 2008) maga is a szellemi őrőség kilátóján érezte jól magát, és ölelő szeretettel igyekezett segítségére lenni a mikrofilológia útvesztőiben elakadó fiatalabb kartársainak. (*Múzsza – Népiúság-melléklet. Szerkesztette Nagy Miklós Kund. 2015. szeptember 12.*)

Cs. P.